

СУХОВЕТРУК

Ірина Ігорівна

iua40@i.ua

УДК 332.1

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «РЕАЛЬНИЙ СЕКТОР ЕКОНОМІКИ» ТА ПІДХОДИ СТОСОВНО РОЗУМІННЯ СУТІ ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕАЛЬНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНУ

магістр, Інститут
пiслядипломної освіти,
Київський національний
університет імені Тараса
Шевченка

DEFINITION OF THE CONCEPT «REAL SECTOR OF THE ECONOMY» AND APPROACHES TO DEFINING THE FINANCIAL POTENTIAL IN THE REAL SECTOR OF ECONOMY OF THE REGION

SUKHOVETRUK Irina Ihorivna – master, Institute of Postgraduate Education, Kyiv National University after Taras Shevchenko

У статті розглянуті комплексні підходи науковців до ідентифікації сутнісних характеристик та класифікаційних аспектів реального сектору економіки. Особливої актуальності набувають також питання теоретико-методологічних аспектів формування та підвищення ефективності використання фінансового потенціалу реального сектору економіки регіону, як чинника, що впливає на виробничо-господарську ситуацію стосовно швидкої зміни кон'юнктури внутрішнього й зовнішнього ринків. Проведений в статті аналіз теоретичного матеріалу з проблеми визначення фінансового потенціалу реального сектору економіки регіону свідчить, що більшість сучасних досліджень стосуються окремих аспектів поняття «потенціал». Підтримано думку, що фінансовий потенціал варто розглядати не тільки як здатність підприємств залучати та раціонально використовувати фінансові ресурси, але й як важливу відтворювальну складову виробничих потужностей підприємств.

* * *

В статье рассмотрены комплексные подходы ученых к идентификации сущностных характеристик и классификационных аспектов реального сектора экономики. Особую актуальность приобретают так же вопросы теоретико-методологических аспектов формирования и повышения эффективности использования финансового потенциала реального сектора экономики региона, как фактора, влияющего на производственно-хозяйственную ситуацию быстрого изменения конъюнктуры внутреннего и внешнего рынков. Проведенный в статье анализ теоретического материала по проблеме определения финансового потенциала реального сектора экономики региона свидетельствует, что большинство современных исследований касаются отдельных аспектов понятия «потенциал». Поддержано мнение, что финансовый потенциал следует рассматривать не только как способность предприятий привлекать и рационально использовать финансовые ресурсы, но и как важную воспроизводственную составляющую производственных мощностей предприятий.

* * *

In today's market conditions, the issue of financing, development and effective activity of the real sector of the economy of Ukraine in the conditions of the global financial crisis becomes especially urgent. An increase in the volume of financial resources of economic entities can be achieved through effective interaction between the financial and real sectors of the economy, the establishment of mutually beneficial, partnership relations between commercial banks and enterprises, the increasing role of banking institutions in ensuring the continuity of the reproductive process at the micro level through their active participation in the processes of individual capital reproduction domestic enterprises. However, despite the market transformation of the domestic economy, the participation of banking financial institutions in investing in the real economy remains low. This condition is associated with the absence of an effective mechanism for transforming savings into investments, lack of trust in banks and their low capitalization. In the scientific article the complex approaches of scientists to the identification of the essential characteristics and classification aspects of the real sector of the economy are considered. The issue of theoretical and methodological aspects of the formation and increase of the efficiency of the use of financial potential of the Real sector of the region's economy as a factor affecting the production and economic situation regarding the rapid change of the internal and external market conditions becomes especially acute. The analysis of theoretical material on the problem of determining the financial potential of the real sector of the region's economy in the article shows that most of the modern studies deal with certain aspects of the concept of "potential". The view that financial potential should be considered not only as the ability of enterprises to attract and rationally use financial resources, but also as an important reproductive component of production capacities of enterprises is supported. It is concluded that sustainable economic development of regions is largely determined by the efficiency of financial and credit relations and is mainly due to the financial stability of economic entities.

Ключові слова: реальний сектор, фінансовий потенціал, фінансові ресурси, економіка, зовнішній ринок, підприємство

Ключевые слова: реальный сектор, финансовый потенциал, финансовые ресурсы, экономика, внешний рынок, предприятие

Keywords: real sector, financial potential, financial resources, economy, foreign market, enterprise

ВСТУП

У сучасних ринкових умовах особливої актуальності набуває питання фінансування, розвитку та ефективної діяльності реального сектору економіки України в умовах світової фінансової кризи. Збільшення обсягу фінансових ресурсів суб'єктів господарю-

вання можливо досягти через ефективну взаємодію фінансового та реального секторів економіки, встановлення взаємовигідних, партнерських відносин між комерційними банками та підприємствами, підвищення ролі банківських інститутів у забезпеченні безперервності відтворювального процесу на мікрорівні

через їх активну участь у процесах індивідуального відтворення капіталу вітчизняних підприємств.

Однак, незважаючи на ринкову трансформацію вітчизняної економіки, участь банківських фінансових установ в інвестуванні реальної економіки залишається низькою. Такий стан пов'язують з відсутністю дієвого механізму трансформації заощаджень в інвестиції, недостатньою довірою до банків та їх низькою капіталізацією.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання взаємодії фінансових установ та суб'єктів реального сектору економіки знайшли відображення у працях О. Барановського, А. Васильєва, А. Спіфанова, М. Корнєєва, С. Леонова, С. Реверчук, І. Брітченко, Л. Гриценка та ін. Питанням формування та використання різних джерел фінансування економічного зростання присвячено наукові дослідження зарубіжних дослідників Р. Бінгема, С. Гілла, Д. Кларка, Й. Шумпетера та ін.

МЕТА СТАТТІ – визначити поняття «реальний сектор економіки» та проаналізувати підходи стосовно розуміння суті фінансового потенціалу реального сектору економіки регіону.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методи, які були використані при написанні статті:

- 1) аналіз (при вивченні матеріалів стосовно фінансування підприємств реального сектору економіки);
- 2) теоретичні прийоми (використання існуючих точок зору стосовно проблем фінансування реального сектору економіки України);
- 3) індукція та дедукція (при узагальненні інформації та формуванні висновків);
- 4) метод узагальнення (узагальнення підходів);
- 5) методи табличного та графічного зображення даних.

РЕЗУЛЬТАТИ

Реальний сектор (далі – РС) економіки є невід'ємною частиною сучасних економічних систем, що відіграє головну роль в забезпеченні стійкого розвитку економіки та соціального добробуту держави. На сучасному етапі він займає ключові місця в економіці багатьох промислово-розвинених країн. Так, для прикладу, на його частку припадає 54,5 % ВВП у Великобританії, 57,1 % – у Японії, 40 % – у США та 68 % – у Китаї. В економічній літературі його здебільшого трактують як сукупність галузей економіки, які виробляють матеріальні та нематеріальні товари і послуги, за винятком фінансово-кредитних і біржових операцій, що відносяться до фінансового сектору економіки. Однак на сьогодні не існує чітко визнаного поняття РС економіки, що значно знижує рівень ефективності механізмів державного регулювання пропорцій базових видів економічної діяльності та розвитку держави [1, с. 59].

Якщо не враховувати численні макроекономічні дослідження, результатом яких стали класичні та неокласичні теорії капіталу і праці, то чи не вперше поняття РС, а точніше – реального капіталу, згадується у працях К. Маркса, який диференціював капітал за ознакою участі у виробничому процесі на виробничий реальний капітал (створює додану вартість у процесі виробництва) та фіктивний (не бере участі у створенні суспільного продукту) [2, с. 96]. Проблема,

пов'язаним із дослідженням поняття РС економіки, присвячені також праці таких відомих вітчизняних науковців, як Г. Вечканов, С. Любимцева, А. Семенов, Н. Юрків та ін. Разом з тим, незважаючи на значний доробок вчених, існує необхідність вдосконалення інституціонально-правових та сутнісно-типологічних підходів стосовно визначення категорії РС економіки.

Важливість РС економіки, його комплексна роль у вирішенні системних завдань неодноразово актуалізувала потребу в дослідженні його місця і ролі при формуванні національного доходу держави. Однак за часів командно-адміністративної системи та вже в умовах незалежності України сукупний суспільний продукт і національний дохід держави ідентифікувалися як виробнича сфера (сектор матеріального виробництва) та розраховувалися на її основі (до 1996 р.). Втім, навіть і в сучасних дослідженнях, можна відшукати праці, де до РС економіки відносять лише виробничу сферу (причому без, наприклад, будівництва), оминаючи ринки товарів та послуг [2, с. 34]. Однак такі підходи не можуть вважатися комплексними і повноцінними, оскільки і торгівля і сфера послуг (окрім фінансових) здійснюють власний внесок у створення доданої вартості [1, с. 59].

Доволі комплексно підходить до ідентифікації сутнісних характеристик та класифікаційних аспектів РС економіки Н. Юрків, виділяючи такі його складові як первинний сектор (характерний для доіндустріального суспільства та в який входять сільське господарство, мисливство, лісове господарство, добувна промисловість); вторинний (переробна промисловість та будівництво, на яких робилася ставка в умовах індустріального суспільства); третинний (виробництво і надання виробничих та невиробничих послуг – торгівля, діяльність транспорту і зв'язку, операції з нерухомим майном, діяльність готелів та ресторанів, охорона здоров'я, надання комунальних та індивідуальних послуг, що забезпечували конкурентоспроможність економіки в умовах постіндустріального суспільства); сектор інформаційних та інших послуг (інформаційні технології, освіта та наукові дослідження, банківські та фінансові послуги) [3, с. 8].

Схожим є підхід до поділу РС економіки на складові С. Любимцева. Науковець виділяє два сектори економіки: фіктивний (інформаційне та віртуальне виробництво, охорона здоров'я, ЗМІ, торгівля віртуальними товарами, фінансова діяльність, віртуальний грошовий обіг) та реальний з виділенням первинного, вторинного та третинного секторів по аналогії, як зазначалося вище.

Окремим аспектом під час визначення сутнісних характеристик РС економіки виступає прийняття рішення стосовно доцільності віднесення до нього державного, комунального та сектору домашніх господарств. Однак форма власності не виступає критерієм віднесення тих чи інших видів економічної діяльності або їх суб'єктів до РС економіки. Відповідно, державні, комунальні чи суб'єкти господарювання змішаної форми власності відносяться до аналізованого сектору економіки, якщо вони здійснюють діяльність, пов'язану зі створенням доданої вартості, та формують валовий внутрішній продукт і національний дохід.

Стосовно сектору домашніх господарств, то їх діяль-

ність також спрямована на створення товарів і послуг, які споживаються суспільством. Зрозуміло, що частина продукту, який формується у цьому сегменті, є необліковуваним, адже споживається або безпосередньо особами, що його створюють, або членами їх родин. Інша частина реалізується за грошові кошти, використовується для обміну на товари, послуги. Частково діяльність домашніх господарств обліковується та відображається в системі макроекономічних рахунків, коли вони реалізують продукцію (товари, роботи, послуги) іншим юридичним чи фізичним особам – суб'єктам підприємницької діяльності згідно з офіційними супровідними документами, часто створюючи для цього суб'єкт господарювання, організаційно-правовою формою якого є фермерське господарство, інше господарське товариство чи фізична особа – підприємець. Відтак, діяльність домашніх господарств також відповідає ознакам суб'єктів реального сектору економіки [1, с. 60].

Таку думку розділяє і А. Семенов, який відносить до РС національного господарства види економічної діяльності, пов'язані з матеріальним виробництвом та торгівлею, державним управлінням у частині надання послуг культури, науки, освіти, інших (крім фінансових) послуг, а також домашні господарства [4, с. 181-188].

Якщо поглянути на інституціонально-правові підходи до визначення категорії РС економіки, бачимо відсутність як базових законів, так і інших нормативно-правових актів, чи документів планового характеру, де чітко ідентифікуються суб'єкти цього сектору економіки, його галузі чи види економічної діяльності. Відповідно, у законодавчих актах, стратегічних або програмних державних планових документах поняття реального сектору економіки або юридично не ідентифікується, або лише зазначаються види економічної діяльності, яких стосуються положення відповідного нормативно-правового акту чи документу.

Так, у програмних документах экс-Президента України, а саме – Посланні Президента України до Верховної Ради України у підрозділі «РС економіки України у післякризовий період» при визначенні пріоритетів розвитку вітчизняного РС акцентується на важливості підтримки та посилення життєздатності суб'єктів таких видів економічної діяльності, як промисловість, сільське господарство, будівництво та транспорт і зв'язок [5, с. 74-79].

У стратегічних планових документах Кабінету Міністрів України можна відшукати дещо ширший погляд на структуру РС вітчизняної економіки. Так, у Програмі економічних реформ на 2010-2014 рр. «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» під базовими секторами економіки визначаються галузі промисловості, сільського господарства, транспорту, житлово-комунального господарства [6, с. 57-78]. У розпорядженні Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері» від 15.08.2012 р. [7] у розділі «Безпека у сфері фінансів РС економіки» зазначається, що «...значну загрозу у сфері фінансів РС економіки може становити невідповідність між активами та зобов'язаннями підприємств реального сектору, насамперед базових галузей економіки». Відтак, згадується поняття «базових галу-

зей економіки», що є складовою РС. Загрози національній безпеці у фінансовій сфері, які походять з РС та зазначаються у цьому розпорядженні, визначені для вітчизняних підприємств лише таких видів економічної діяльності, як промисловість та сільське господарство.

Отже, можна зазначити, що найбільш універсальним є поділ РС економіки на сектори: матеріального виробництва, торговельних послуг та індивідуальних (споживчих) послуг.

Особливої актуальності набувають також питання теоретико-методологічних аспектів формування та підвищення ефективності використання фінансового потенціалу РС економіки регіону, як чинника, що впливає на виробничо-господарську ситуацію стосовно швидкої зміни кон'юнктури внутрішнього й зовнішнього ринків.

Проблематика дослідження сутності фінансового потенціалу підприємств регіону та механізмів його формування і використання є сферою наукових досліджень багатьох вчених. Так, І. Брітченко, Н. Краснокутська, П. Комарецька, Ю. Сердюк-Копчекчі, Е. Терещенко у своїх працях досліджують теоретичні аспекти фінансового потенціалу. Територіальне розміщення фінансових ресурсів та взаємозв'язок цього процесу з формуванням фінансового потенціалу регіонів вивчають З. Герасимчук, Л. Петкова.

Проведений в роботі аналіз теоретичного матеріалу з проблеми визначення фінансового потенціалу РС економіки регіону свідчить, що більшість сучасних досліджень стосуються окремих аспектів поняття «потенціал», а саме:

- прихильники ресурсного підходу фінансовий потенціал підприємств визначають як обсяг власних, позичених та залучених фінансових ресурсів підприємства, якими вони можуть розпоряджатися для здійснення поточних та перспективних витрат. Ці ресурси беруть участь у виробничо-господарській діяльності та залучаються для фінансування певних стратегічних напрямів розвитку підприємства, чим і забезпечують можливість трансформації ресурсного та виробничого потенціалів у результати діяльності підприємства [8];

- отожднювати фінансовий потенціал підприємств з відносинами, що виникають на підприємствах з метою досягнення максимально можливого фінансового результату, запропонували прихильники іншого напрямку;

- розуміння під фінансовим потенціалом підприємств «сукупності можливостей, які визначаються наявністю і організацією використання фінансових ресурсів», закладене у дослідженнях К. Ільїної [9, с. 256].

Поширена думка, що фінансовий потенціал варто розглядати не тільки як здатність підприємств залучати та раціонально використовувати фінансові ресурси, але й як важливу відтворювальну складову виробничих потужностей підприємств, адже в міру зростання виробничих потужностей підприємств зростає їх фінансовий потенціал, що своєю чергою сприяє зростанню їх конкурентноздатності та стійкості. Цілком зрозуміло, що зростання доходів підприємств розширює внутрішні джерела інвестицій (підвищує інвестиційну надійність та привабливість підприємств для зовнішніх інвесторів). Іншими словами, фінансовий потенціал підприємств є характеристикою їх фінансо-

вої незалежності, стійкості та кредитоздатності [10, с. 16].

Г.В. Возняк розглядає фінансовий потенціал як складну динамічну систему, що об'єднує в собі як просторові, так і тимчасові характеристики, концентрує різні рівні зв'язків та відносин, має певні закономірності розвитку. На підтвердження вищевикладеного підходу автор наводить такі міркування:

– фінансовий потенціал відображає минуле, являє собою сукупність властивостей, нагромаджених системою у процесі її становлення і таких, що зумовлюють можливість її функціонування та розвитку. У цьому контексті «фінансовий потенціал підприємств» набуває значення «ресурсу»;

– фінансовий потенціал є характеристикою практичного застосування та використання наявних можливостей, що забезпечує розмежування реалізованих та нереалізованих можливостей. У цій «іпостасі» фінансовий потенціал підприємства набуває значення «резерву»;

– фінансовий потенціал підприємства орієнтований на розвиток. Будучи єдністю стійкого і мінливого станів, потенціал містить можливі елементи майбутнього розвитку.

Ця система має певні закономірності розвитку, від уміння використання яких вирішальною мірою залежить ефективність функціонування підприємств:

✓ фінансовий потенціал підприємств визначається його реальними фінансовими можливостями у сфері фінансово-економічної діяльності, причому не тільки реалізованими, а й нереалізованими з будь-яких причин;

✓ можливості будь-якого підприємств здебільшого залежать від наявності фінансових ресурсів і фінансових резервів, не залучених у виробництво та діяльність. Тому фінансовий потенціал підприємств характеризується також і певним обсягом фінансових ресурсів як залучених у виробництво й діяльність, так і ні, але підготовлених для використання;

✓ фінансовий потенціал підприємств визначається не тільки наявними фінансовими можливостями, але ще й навичками різних категорій персоналу до його використання з метою виробництва продукції, здійснення послуг (робіт), отримання максимального доходу (прибутку) і забезпечення ефективного функціонування та сталого розвитку підприємств;

✓ рівень і результати реалізації фінансового потенціалу підприємства (обсяги виробленої продукції або отриманого доходу (прибутку)) визначаються також формою підприємництва та адекватною їй організаційною структурою [11, с.110].

ВИСНОВКИ

Отже, слід зазначити, що на сьогодні стійкий економічний розвиток регіонів значною мірою визначається ефективністю фінансово-кредитних відносин та здебільшого обумовлений фінансовою стабільністю суб'єктів господарювання, а тому питання формування та використання фінансового потенціалу РС економіки регіону набувають особливої ваги.

Список використаних джерел:

1. Іляш Н.І. Концептуальні підходи до визначення поняття "реальний сектор економіки". *Інноваційна економіка*. 2013. № 8. С. 59-62.

2. Маркс К. *Капитал. Критика политической экономии*. М.: Политиздат, 1985. Т. 3. 388 с.

3. Юрків Н.Я. *Економічна безпека реального сектора економіки України: стратегічні пріоритети і теоретико-методологічні засади забезпечення: монографія*. Львів: ПАІС, 2012. 400 с.

4. Семенов А. *Взаємодія банківського і реального секторів економіки України: основні тенденції*. *Фінанси, учет, банки*. 2010. № 1 (16). С. 181-188.

5. *Модернізація України - наш стратегічний вибір: Щорічне послання Президента України до Верховної Ради України*. К.: НІСД, 2011. 432 с.

6. *Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава*. Комітет з економічних реформ при Президенті України. Офіційний веб-сайт Кабінету Міністрів України. URL: <http://www.kmu.gov.ua>.

7. Про схвалення Концепції забезпечення національної безпеки України у фінансовій сфері. Розпорядження Кабінету Міністрів України № 569-р від 15.08.2012 р. Офіційний веб-сайт Кабінету Міністрів України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/569-2012-%D1%80>

8. Семенов Г.А. *Фінансове планування і управління на підприємствах*. Київ: Центр учбової літератури, 2007. 432 с.

9. Ільїна К. *Фінансовий потенціал інноваційного розвитку підприємства*. *Формування ринкової економіки в Україні*. 2009. №19. С. 256-261.

10. Левицька І.В. *Проблеми інтенсифікації відтворювальних процесів на підприємствах харчової промисловості*. *Економіка харчової промисловості*. 2010. № 3. С. 14-18.

11. Возняк Г.В. *Фінансовий потенціал реального сектора економіки регіону: підходи до формування та використання*. *Регіональна економіка*. 2012. № 1. С. 107-116

References

1. Ilyash N.I. Conceptual approaches to the definition of "real sector of the economy". *Innovative economy*. 2013. № 8. pp. 59-62. (in Ukrainian)

2. Marks K. *Capital. Criticism of political economy*. Moscow: Politizdat, 1985. Vol. 3. 388 p. (in Russian)

3. Yurkiv N.Ya. *Economic security of the real sector of the economy of Ukraine: strategic priorities and theoretical and methodological foundations of provision: monograph*. Lviv: PAIS, 2012. 400 p. (in Ukrainian)

4. Semenoh A. *Interaction of banking and real sectors of the economy of Ukraine: main tendencies*. *Finance, accounting, banks*. 2010. № 1 (16). pp. 181-188. (in Ukrainian)

5. *Modernization of Ukraine - Our Strategic Choice: Annual Message of the President of Ukraine to the Verkhovna Rada of Ukraine*. Kyiv: NISS, 2011. 432 p. (in Ukrainian)

6. *A prosperous society, a competitive economy, an effective state*. Committee on Economic Reforms under the President of Ukraine. Official website of the Cabinet of Ministers of Ukraine. URL: <http://www.kmu.gov.ua>. (in Ukrainian)

7. *On approval of the Concept of ensuring Ukraine's national security in the financial sphere*. Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine. No 569-r of August 15, 2012. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/569-2012-%D1%80> (in Ukrainian)

8. Semenov H.A. *Financial planning and management at enterprises*. Kyiv: Center for Educational Literature, 2007. 432 p. (in Ukrainian)

9. Ilina K. *Financial potential of enterprise innovation development*. *Formation of a market economy in Ukraine*. 2009. № 19. pp. 256-261. (in Ukrainian)

10. Levytska I.V. *Problems of intensification of reproductive processes at food industry enterprises*. *The economy of the food industry*. 2010. № 3. pp. 14-18. (in Ukrainian)

11. Vozniak H.V. *Financial potential of the real sector of the regional economy: approaches to the formation and use*. *Regional economy*. 2012. № 1. pp. 107-116 (in Ukrainian).